

Национална художествена академия

Специалност 05.08.04 – Изкуствознание

Александър Петров Въчков

КОРПОРАТИВНОТО ОБЛЕКЛО

АВТОРЕФЕРАТ

на дисертация за присъждане на образователната и научна степен

„ДОКТОР“

Научен ръководител: проф. д-р Красимира Коева

София, 2013

Национална художествена академия

Александър Петров Въчков

КОРПОРАТИВНОТО ОБЛЕКЛО

Специалност 05.08.04 – Изкуствознание

АВТОРЕФЕРАТ

на дисертация за присъждане на образователната и научна степен

„ДОКТОР“

Научен ръководител:

Проф. д-р Красимира Коева

Рецензенти:

Проф. д-р

Проф. д-р

София, 2013

Дисертацията е обсъдена и предложена за защита от Катедра „Мода“
при Приложния факултет на Националната художествена академия на

17 май 2013 г.

Дисертацията се състои от увод, шест глави, заключение и библиография – в обем 200 стандартни машинописни страници, и приложение от 64 табла със 117 реконструкции на униформи, 31 чертежа с конструкцията на основните модели корпоративно военно облекло и 26 табла с цветовете различия на родовете въоръжени сили и частите, с обем от 129 страници.

Защитата ще се състои на 2014 г. от часа в Зала №7
на НХА-ул. „Шипка“ №1 .

Материалите по защитата са на разположение на интересуващите се в
канцеларията на Националната художествена академия.

УВОД

ПЪРВА ГЛАВА

КРАТЪК ОБЗОР НА УНИФОРМЕНОТО ОБЛЕКЛО
НА БЪЛГАРСКИТЕ ДОБРОВОЛЧЕСКИ ФОРМИРОВАНИЯ
ДО ОСВОБОЖДЕНИЕТО (XVIII – XIX в.)

ВТОРА ГЛАВА

ЗАРАЖДАНЕ НА БЪЛГАРСКАТА
ВОЕННА УНИФОРМА (1879 – 1885 г.)

ТРЕТА ГЛАВА

РАЗВИТИЕ НА БЪЛГАРСКИТЕ УНИФОРМИ
(1886 – 1899 г.)

ЧЕТВЪРТА ГЛАВА

БЪЛГАРСКИТЕ УНИФОРМИ ВЪВ ВОЙНИТЕ ЗА ОБЕДИНЕНИЕ
(1900 – 1919 г.)

ПЕТА ГЛАВА

БЪЛГАРСКИТЕ УНИФОРМИ ПРЕЗ МИРНОВРЕМЕННИЯ ПЕРИОД
(1920 – 1935 г.)

ШЕСТА ГЛАВА

БЪЛГАРСКИТЕ УНИФОРМИ В НАВЕЧЕРИЕТО И ПРЕЗ

ВТОРАТА СВЕТОВНА ВОЙНА

(1936 – 1945 г.)

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

СПРАВКА ЗА ПРИНОСИТЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

СПИСЪК НА ПУБЛИКАЦИИТЕ

УВОД

Предложеното изследване е опит за представяне на една по-пълна картина на развитието на корпоративното (военното) облекло на българската войска. Разгледаният период от 1877 до 1945 г. дава представа за конституирането на българската униформена традиция и проследява хода на нейното развитие. С изграждането на характерна и оригинална линия в украсата и дизайна на военните облекла се търси възможност за обособяване на военното облекло като носител на националната идентичност. Изборът на хронологичния отрязък не е случаен и съвпада с активния държавен живот на Третото българско царство, проследявайки изграждането на въоръжените сили с тяхната характерна униформа. Започвайки с утвърждаването на типичните национални белези в украсата и облика на българския военен костюм, разглежданият период завършва с настъпилите политически промени, когато е прекъснат естественият път на развитие на униформите.

Има няколко причини за избора на тази тема като предмет на дисертационния труд. На първо място е недостатъчното изследване на проблема в родната историческа литература. На практика униформологията като помощна историческа дисциплина навлиза у нас едва преди четвърт век. За това време са обнародвани твърде малко на брой публикации по темата, без това да е довело до осветляване на проблема. Историята на корпоративното военно облекло предоставя възможност чрез използване на максималната широта на изворовата база да се открият нови аспекти в изучаване на историята на българската войска. Не на последно място, това е и начин за определяне на социалния и обществен статус на армията в обществения живот на Третото българско царство.

Предложеното изследване няма за цел да търси еднозначно решаване на съществуващите неясноти в сферата на униформологията. Напротив, чрез добросъвестния подбор на изворов материал и с помощта на критичен сравнителен анализ е направена заявка за начало на едно по-задълбочено изучаване на военния костюм като неразривна част от материалната култура на България.

Като първа задача при формиране на приоритетите в дисертационния труд се поставя въвеждането на хронологична схема на периода, съобразена с историческите събития и направените съществени промени в дизайна и украсата на корпоративното облекло. С това се поставя на здрава основа проучването на корпоративното облекло, като се проследяват етапите на развитие.

Въведена и анализирана е нова терминология, която да замести чуждите понятия, отнасящи се до военните униформи. В текста са предложени думи с български произход, успешно заменящи недобре познатите, а често и напълно непонятни наименования на редица елементи на форменото облекло. Този подход допринася за по-успешното запознаване със спецификата на проблема и улеснява работата на изследователите.

Изведени са няколко базисни теоретични постановки в изясняване на произхода на основните характеристики на корпоративното военно облекло. Уточнени са неговата утилитарна роля, като белег за принадлежност към войската на Царство България, и произтичащите от това задължения и отговорности. Наред с тази си функция, униформата има и практично приложение, като служебно облекло. Съчетаването на тези, често взаимно изключващи се, изисквания към формената дреха винаги е трудно осъществимо. Създателите на българските военни униформи чрез прилагането на творчески подход при въвеждането на нови модели, успешно решават съвместяването на функционалност и утилитарност.

Анализът на развитието на българските военни униформи е базиран на обстойно сравнение между родните и съвременните им чужди образци. С този подход се постига изясняването на редица неясноти в произхода на определени модели формено облекло и на елементи от украсата им. Оборени са и някои от утвърдилите се неточни твърдения, отнасящи се до корпоративното военно облекло.

Разгледани са основните извори във всички аспекти на темата. Утвърждава се мнението, че униформологията, тепърва налагаща се в България като помощна дисциплина, предстои да търси свои пътища и изследователски подходи. Предлаганият труд е сериозна заявка за едно задълбочено изучаване на тази тема.

ПЪРВА ГЛАВА

КРАТЪК ОБЗОР НА УНИФОРМЕНОТО ОБЛЕКЛО НА БЪЛГАРСКИТЕ ДОБРОВОЛЧЕСКИ ФОРМИРОВАНИЯ ДО ОСВОБОЖДЕНИЕТО (XVIII – XIX в.)

В първата глава на дисертацията е направен кратък обзор на различните военни формирования с български характер преди Освобождението, които имат униформено облекло. За начало на разглеждания период е избрано формирането от български изселници на два хусарски полка в Русия през 1759 г. Въз основа на последните публикации, посветени на униформите на руската императорска армия, за първи път са дадени точните описания на облеклото и украсата в тези полкове. Кориgirани са и някои неточности в по-ранни публикации, посветени на тези първи по рода си формирования с български национален характер. След разформирането на двата български хусарски полка през 1783 г. за дълъг период от време няма въоръжени формирования с характерна униформа, която да показва българската ѝ принадлежност. Участващите в руско-турските войни от края на XVIII до средата на XIX век български доброволци носят стандартните за руската армия облекла, без по някакъв начин да е показана тяхната националност. Това се отнася и за отрядите от българи, участващи в борбите за освобождение от османско владичество на гърци, румънци и сърби. Едва при формирането на Първата българска легия нейният ръководител Георги С. Раковски поставя като едно от условията за съществуването ѝ създаването на характерна униформа. По ред причини само малка част от участниците в Легията са

облечени в създадените специално за тях униформи, но въпреки това в тази първа глава е дадено детайлно описание на модела. Представени са и описания на униформите, носени от четите на Хаджи Димитър, Стефан Караджа, Филип Тотю и Панайот Хитов. Въз основа на спомени на съвременници и участници в националноосвободителните борби са представени и характерните особености в облеклото на четниците и въстаниците през Априлското въстание. Дадени са и кратки описания на униформите, носени от българските доброволци в сръбската армия през 1867 и 1876 г. С това се изчерпва съдържанието на първата глава, която има за цел накратко да представи образците, предхождащи създаването на национална българска военна униформа.

ВТОРА ГЛАВА

ЗАРАЖДАНЕ НА БЪЛГАРСКАТА ВОЕННА УНИФОРМА (1879 – 1885 г.)

Втората част на дисертацията е посветена на облеклото, носено от Българското опълчение, Земската войска, Източнорумелийската милиция и войската на Княжество България до 1885 г. Това е периодът на конституиране на българската униформа с нейната характерна украса, конструкция на облеклата и символика. Тези първи години от самостоятелния живот на българската армия са наситени с чести промени и нововъведения в търсене на националния характер на военните облекла. Липсата на традиции принуждава военното ръководство да търси образци за подражание в европейските армии с вековни традиции. Правят се и успешни опити да се приложат някои характерни елементи от националното облекло. На практика през този кратък, но изключително динамичен и наситен на промени в облеклото период са поставени основите на българската униформена традиция.

В началото на втора глава е представено подробно описание на униформите, носени в Българското опълчение през Руско-турската война от 1877-1878 г. Въпреки че темата за облеклото на Опълчението е една от най-публикуваните, все още има редица недоказани твърдения, а също и неточности при изследването на проблема. В предложения дисертационен труд са приведени нови архивни източници, с помощта на които тези неточности са изяснени. Представените в текста нови сведения обогатяват темата и внасят яснота в редица неуточнени досега моменти от създаването, въвеждането и украсата на униформите на Опълчението.

Във втората част на тази глава са представени униформите на Българската земска войска. Този проблем е разглеждан бегло в досегашните исторически изследвания. Недостатъчният изворов материал, липсата на фотографии от периода и краткото време на съществуване затрудняват проучването. При изследването на униформите, които са били в употреба в Земската войска, се изясняват редица неизвестни досега факти. Чрез сравнителен анализ на съхранените фотографии и запазените описания на облеклата са представени техни възстановки, максимално близки до действително използваните. В проучването за първи път се въвеждат ред неизвестни досега руски документи, отнасящи се до униформите на Земската войска. Изказват се и някои предположения относно промени, направени в първоначалния вид на облеклата, базирани на новооткрити снимки, но непотвърдени от документи. Въз основа на направеното проучване може да се твърди, че проблемът е вече достатъчно добре осветлен.

В следващата част от втора глава на дисертацията са описани униформите на милицията и жандармерията в Източна Румелия. Този въпрос също е слабо изследван и на практика за първи път в представения труд са дадени детайлни описания на униформите, придружени с подробен анализ. Разгледана е оригиналната дизайнерска линия, започната при създаване на униформите на Земската войска и продължена при облеклата на милицията и жандармерията в автономната област. На базата на събрания богат снимков материал и с използването на документи са представени детайлни възстановки на основните модели униформи в източнорумелийската милиция и жандармерия.

В последната част на главата подробно са разгледани униформите във войската на Княжество България. През краткия период, разгледан в

тази част от дисертацията, са поставени основите на българската униформена традиция. На практика през тези шест години са въведени редица елементи, които стават характерни за българските военни униформи през следващите седем десетилетия. Това се отнася както за украсата и символиката, така и за пропорциите и конструкцията на облеклата. На този първи период в историята на българското формено облекло са посветени редица статии, но все още не е детайлно проучен. В дисертацията аргументирано са оборени някои неточни твърдения, отнасящи се до създаването на определени образци. Авторът предлага своя теза по спорните въпроси, подкрепена със събрания богат снимков материал и допълнително аргументирана от архивни източници. Голяма част от разгледаните промени и нововъведения във форменото облекло са представени за първи път, като това се отнася и за цитираните архивни материали. В края на тази част е направен кратък анализ на периода и са посочени някои характерни особености в униформите на българската войска.

ТРЕТА ГЛАВА

РАЗВИТИЕ НА БЪЛГАРСКИТЕ УНИФОРМИ

(1886 – 1899 г.)

В следващата част са разгледани промените, направени в униформите на българската войска след политическата криза, настъпила вследствие на абдикацията на княз Александър I Батенберг. За близо десетилетие България се откъсва от влиянието на Русия и това се отразява и на военното облекло. Новият владетел на страната, княз Фердинанд I Сакс-Кобург-Гота, преориентира външната политика на княжеството към Западна Европа. Този завой е последван от промени и в кройката и украсата на българските униформи. Те придобиват свой собствен характерен облик и все по-малко напомнят руските. Забелязва се и известно германско и австрийско влияние, но то не е така осезаемо и не се

отразява съществено на външния вид на българското войнство. В гардероба на офицерите са въведени нови облекла, които разнообразяват униформите и дават възможност за по-голям избор, съобразен с нарасналите им служебни и обществени функции. Стремехът към подчертаване на утилитарната роля на офицерския корпус в голяма степен е заложен и в разработката на новите модели формено облекло. Развитието на армията води след себе си и създаването на нови части, със своя характерна униформа, която в духа на времето е с преднамерено търсена различност. Това се наблюдава особено осезаемо в облеклото на нарастващите като численост шефски части във войската. За по-малко от 10 години с тази привилегия са отличени нови пет пехотни, два артилерийски и три кавалерийски полка. В техните униформи са въведени характерните отличителни белези на шефските части, целящи да подчертаят елитния им статут.

Друга характерна особеност на периода е стремехът към практичност и икономии при създаването на нови модели униформи за армейските части. Постепенното нарастване на числеността на армията води и до увеличаване на военния бюджет. През разглеждания период започва превъоръжаването на войската с нови образци артилерийско и стрелково оръжие и въпросът с новите униформи остава на по-заден план. По тази причина се правят опити за опростяване и поевтиняване на войнишкото облекло, което е прелюдия към въвеждането на образци, изцяло подчинени на практичността. В не така значителна степен тази тенденция се наблюдава и при офицерските облекла.

Всичко това подготвя почвата за предстоящите промени в облика на военното облекло, което с настъпването на новото столетие в световен мащаб прави рязък завой. Новите, модерни тенденции в дизайна на униформите се забелязват и в българската войска. При краткия анализ на периода в края на тази глава са изяснени предпоставките за това развитие и

е акцентирано върху характерните особености в развитието на българските военни форми.

ЧЕТВЪРТА ГЛАВА

БЪЛГАРСКИТЕ УНИФОРМИ ВЪВ ВОЙНИТЕ ЗА ОБЕДИНЕНИЕ

(1900 – 1919 г.)

Началото на ХХ век е ознаменувано с нова промяна в униформите на българската войска. Новият век дава начало на масово въвеждане на униформи тип „каки“ в армиите по света. Българската войска е една от първите в това отношение. За войниците и подофицерите още през 1899 г. е въведена нова униформа, с модерна за времето си кройка, ушита от оцветен в тютюнево кафяво плат, който може да се счита за защитен. Макар да има и цветни, демаскиращи елементи, този образец може да се приеме като един от първите в света тип „каки“. С тази униформа българските войници участват в двете балкански войни. След незначителни изменения в някои детайли, направени през 1915 г., моделът е в употреба до 1930 г. Промени има и в облеклото на офицерите. През 1905 г., анализирайки изводите, направени след приключването на Руско-японската война, военното ръководство въвежда специална полева униформа в защитен цвят. На следващата година цветът е променен на сиво-зелен, а през 1909 г. са направени леки промени в кройката на куртката. През периода се наблюдава трайна тенденция към опростяване на конструкцията на военното облекло. Това е обусловено от нарастването на числеността на армията, а оттам и нуждата от поевтиняване на военната форма. Другата основна причина е следването на логиката в развитието на униформите в световен мащаб и все по-голямата роля на практичността за сметка на представителността на военните костюми. По отношение на

конструкцията на облеклото новите модели са пример за оригинални български решения, които не копират чуждестранните, предимно руски образци. Факт е и изпреварването от страна на българската войска на редица водещи във военно отношение страни при въвеждането на модерните за времето модели защитни униформи. Опитът от Балканските войни показва някои погрешни решения при проектирането на форменото облекло и те са отстранени и коригирани веднага след приключване на бойните действия. Тенденцията към опростяване и унификация на униформите продължава и при следващите образци. Изчистената линия на силуета, лишена от почти всякакви детайли, е доведена до крайност. С това приключват промените в униформите на Сухопътните войски на Българската армия през разглеждания период.

Съвсем в друга посока са промените, направени в облеклото на военния флот. По политически причини, свързани със затоплянето на отношенията с Русия и подписването на тайна военна спогодба, униформите на флота са променени до степен почти да не се отличават от руските. Този факт буди недоумение, още повече, че през предходния период вече е създадена една оригинална българска линия в дизайна на униформите, макар и вдъхновена от английската. Факт е, че формата на българския военен флот по своя вид и украса се доближава до най-добрите световни образци. В това отношение копирането на руската морска униформа е връщане назад и обезличава националната идентичност на корпоративното флотско облекло. Във флота, макар и в по-малка степен, също се наблюдава стремеж към въвеждане на образци, при които функционалността е поставена на преден план, за сметка на представителността.

През периода в състава на българската войска са сформирани и първите авиационни части. Първоначално те нямат своя специална униформа. Летателното им облекло е представено от цивилни образци, но

по-късно е направен опит за въвеждане на стандартни модели. Направени са и първите опити за създаване на авиационна символика, която е включена в украсата на униформите на авиаторите.

В заключение може да се обобщи, че разгледаният период е изключително динамичен и разнообразен по отношение на промените в корпоративното военно облекло. Много от въведените през този период елементи и модели остават за дълго време в употреба, което е доказателство за вниманието, с което са създадени, и правилността на моделните решения.

ПЕТА ГЛАВА

БЪЛГАРСКИТЕ УНИФОРМИ ПРЕЗ МИРНОВРЕМЕННИЯ ПЕРИОД (1920 – 1935 г.)

Следвоенният период в развитието на българските униформи е белязан с редица промени, пряко свързани както с икономическото състояние на страната, така и с политическите катаклизми през 20-те и 30-те години на XX век. В началото на 20-те години, вследствие на тежкото състояние на икономиката, в облеклото на армията са направени редица радикални промени, целящи максималното опростяване и поевтиняване на офицерския гардероб. В униформите на подофицерите и войниците не са правени никакви промени и те запазват вида си от времето на Първата световна война. През първите години на следвоенния период е характерно отсъствието на задължителното през предходните години парадно облекло. На практика офицерите имат само един модел униформа, която чрез различни комбинации на елементи от украсата изпълнява различни функции – служебна, парадна или домашна. По своята конструкция новата

униформа е в модерния за 20-те години на века стил „клош“ и се отличава с преекспониране на пропорциите, които достигат в някои детайли абсурдни размери. Същевременно новата дреха е доста по-функционална, в сравнение с предходните модели. Тази драстична мярка е наложена от финансовите ограничения вследствие на разрухата на страната и води до рязко спадане на престижа на армията в обществото. За военното ръководство е пределно ясно, че авторитетът на армията е в пряка зависимост с елитарния ѝ статус. Това налага при първите признаци на икономическо и финансово стабилизиране на страната да се помисли за промени в облеклото на войската. Съчетанието на утилитарни и прагматични функции в един модел униформа се оказва невъзможно и през 1924 г., при първите промени, е въведена специална парадна форма. Тя е в станалия вече традиционен за българската войска семпъл и изчистен от излишна украса стил, като в същото време чрез умелото съчетание на цветовете и пропорции е изключително елегантна. Използваният дотогава модел остава като служебна униформа. От кафяв вълнен плат, със същата кройка започва да се шие и бойна форма за офицерите. Направени са и някои промени в украсата на офицерските облекла, с което се цели по-голямо разнообразие и ясна диференциация на различните родове и служби в армията.

В началото на 30-те години е направен опит за въвеждане на една униформа, съобразена в по-голяма степен с представите за удобство и функционалност. Въвеждането на мека обърната яка при куртките е крачка напред в това отношение. За първи път от 1915 г., в унисон с тези промени, са въведени и нови облекла за подофицерите и войниците. През 1932 г. е направена нова промяна, при която временно се възстановява високата твърда яка на куртките. Повишават се изискванията към качеството на конструкцията и материалите за изработка на формените облекла.

Много по-функционални и съобразени с модните тенденции в цивилното и военното облекло са промените, направени в униформите на флота и авиацията. Полулегалното им съществуване, наложено от клаузите на Ньойския договор, налагат създаването на нови модели служебно облекло, които трябва да се отличават от тези на армията. Това е и причината униформите им, като конструкция и дизайн, да са по-близко до цивилната мода, което същевременно ги доближава до най-модерните за времето военни образци. Още при първата униформа, въведена за авиацията, изборът на модел пада върху отвореното сако със свободен силует, носено с риза и вратовръзка. Връхната дреха, т. нар. реглан, е със заимствана от спортните дрехи конструкция. Това се отнася до голяма степен и за униформите на флота, преименуван в „Морска полицейска служба“. И там при облеклата на офицерския състав са въведени дрехи с конструкция, заимствана от цивилната мода. Отсъствието на пагони в униформите на летците и моряците допълнително допринася за „цивилния“ вид на техните облекла. Тази тенденция, от друга страна, има положителна роля при проектирането на следващите модели формено облекло и въвежда в строгите стандарти на военните нови, съвременни моделни решения, които повишават практичността на униформите.

Тенденцията към функционалност при военните униформи се запазва и при промените, които са направени в началото на следващия период от развитието на корпоративното облекло на българската войска.

ШЕСТА ГЛАВА
БЪЛГАРСКИТЕ УНИФОРМИ В НАВЕЧЕРИЕТО И ПРЕЗ
ВТОРАТА СВЕТОВНА ВОЙНА
(1936 – 1945 г.)

В последната част на изследването са разгледани промените в униформното облекло на войската, направени преди настъпването на коренни изменения в политическия строй в България и произтичащите от това изменения в армията. След икономическото стабилизиране на страната военното ръководство започва планомерно да усилва въоръжените сили, поръчвайки ново въоръжение и увеличавайки числеността им. В унисон с тази тенденция за модернизация са замислени и поредните промени в униформното облекло на войската. Направен е обстоен анализ на съвременните тенденции в развитието на военния костюм. На базата на това проучване е разработена нова униформа, чиято конструкция е напълно в духа на модните концепции от средата на 30-те години на XX век. В новите модели се запазва характерният български облик в силуета и украсата на основните елементи от облеклото. Тенденцията към опростяване на редица детайли се запазва и при новите униформи. Същевременно се забелязват и някои откровени заемки от военните дрехи на чуждестранни армии. Например кепето към бойната униформа е почти точно копие на италианското, а при петлиците в офицерската униформа се забелязва явно германско влияние. Въпреки заимстването на отделни елементи, униформата на българската войска запазва своя характерен национален облик и е лесно разпознаваема при сравнение с облеклото на другите армии. Друга особеност на форменото облекло през този период е прилагането на някои образци от цивилните дрехи, чиято цел е да се повишат практичността и функционалността на военната униформа. Като образци се използват предимно спортни облекла, които през 30-те години вече са се обособили като отделно направление в модния дизайн на цивилните дрехи. Все пак, независимо от смелото прилагане на дизайнерски решения от спортните дрехи, по отношение на униформите българското военно ръководство запазва известна консервативност. Въпреки че още през 20-те години за пилотите са

въведени са с отворени ревери, при новите униформи на армията се запазват куртките с по-консервативна конструкция. Пример за това е запазването на затворената яка при новите модели офицерски униформи, въпреки масово навлезлите вече в много страни куртки с отворени ревери, носени с риза и вратовръзка. Единствено в авиацията се запазва въведеното още през 20-те години отворено сако, но и то през 1940 г. е заменено с куртка със затворена яка.

Друга специфична особеност на униформите през периода е навлизането на германско влияние в украсата на облеклото. Макар да са съхранени утвърдените в предходните години типично български елементи, в пропорциите и някои детайли се забелязват отчетливо заемки от символиката на Вермахта. Тази тенденция се засилва след присъединяването на България към Тристания пакт и може ясно да се проследи в направените през първата половина на 40-те години промени в кройката на редица образци на униформеното облекло. Във войнишките униформи са направени конструктивни промени, пряко повлияни от съвременните им германски образци. Тези изменения правят формите по-удобни и функционални и са крачка напред в развитието на българското военно облекло. Новости има и в гардероба на офицерите. В замяна на пелерините, е въведен противодъждовен шлифер. Наред с утвърдения модел шинел, е въведен и летен, от по-тънък плат, който е предпочитана върхна дреха за офицерите. При летните бойни униформи, в унисон с промените при войнишките облекла, са въведени ризи с отворена яка и така се повишава комфортът при носене през горещите месеци на годината. Пак поради изключително топлите лета през първата половина на 40-те години за частите, дислоцирани в Беломорието, за флота и авиацията са въведени и къси униформени шорти, които в съчетание с ризите с отворена яка са сравними с най-модерните за времето си модели униформено облекло в света. Като извод, от направените промени може да

се заключи, че българските военни униформи отново достигат най-добрите образци на световния стандарт и са на много високо ниво като функционалност и качество на конструкцията и изработката. По време на бойните действия, които българската войска води в заключителния етап на Втората световна война, това е потвърдено на практика.

За съжаление тази положителна тенденция на развитие е прекъсната след настъпилите политически промени в държавното устройство на страната. На униформената традиция, развила се в продължение на седем десетилетия, е сложен кръст и тя никога вече не е продължена.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

За почти седемдесет години на развитие българските военни униформи преминават през един богат и наситен на промени период. Тяхното създаване започва, без да има национални традиции и неминуемо следва чужди модели, като още от самото начало има ясно изразен стремеж към изграждане на характерен самобитен облик на военното облекло. Създателите на първите образци полагат усилия за формиране на национална линия в дизайна и украсата на корпоративното военно облекло, чрез въвеждане на модели със заимствани от народния костюм елементи. Същевременно поради липсата на традиции в това отношение са привнесени и редица детайли от чуждестранните униформи, като логично най-силно е руското влияние. С цел това влияние да не се абсолютизира в украсата на военните облекла, са въведени и редица елементи, заимствани от германската униформена традиция. С най-малък дял, но и най-трайно останали в употреба са характерните детайли, които са създадени по пътя на оригинален подход, чрез използване на националната орнаментика. Още от самото начало на самостоятелното развитие на корпоративното военно облекло на българската войска се преследват няколко основни цели. На първо място, главно при униформите на командния състав, се търси предимно утилитарност и представителност в украсата и цветовете съчетания. Тази преднамерено поставена задача е в унисон със стремежа

към утвърждаване на авторитета на армията пред обществото. Наред с тези функции на униформеното облекло, в духа на световните тенденции в развитието на военните дрехи, се търсят способности за практичност и поевтиняване. Тези на пръв поглед взаимно противоречащи си тенденции през различните периоди от развитието на българското корпоративно военно облекло са решавани с променлив успех.

Проследявайки пътя на развитие на българските военни униформи, ясно се разграничават приоритетните задачи, които военното ръководство е поставяло при създаването на нови образци. Ако в началния период основна грижа е изграждането на самобитен облик на корпоративното облекло, то през следващите периоди се наблюдават съвсем други приоритети. През втория период за кратко има явен стремеж за откъсване от силното руско влияние, пряко свързано с политическите обстоятелства около изостряне на отношенията с Руската империя. Напротив, през следващия период, в унисон със затоплянето на отношенията с Русия, се наблюдава преднамерено търсена прилика в някои от моделите на форменото облекло. Това в особена степен се отнася до флотските униформи, които от самото си създаване са с ярко изразено английско влияние. В началото на XX век е направена генерална промяна при дизайна и украсата в облеклото на моряците и то почти копира руските аналози. Подобна тенденция повторно се наблюдава, макар и в по-малка степен през Първата световна война и през 30-те години, когато има явно заимстване от германската униформена традиция.

Същевременно въпреки силното чуждо влияние през дадени периоди от развитието се наблюдават и противоположни тенденции на оригинални български решения в дизайна на униформите. При някои образци смело може да се претендира и за български принос в развитието на военното облекло. Българската армия е една от първите в света, която въвежда в употреба униформи със защитен цвят, които са предвестник на по-късните образци тип „каки“. За това има обективни причини, свързани както с технологията на обработка на платовете, от които се изработват военните дрехи, така и чисто икономически мотиви. Независимо от причините, неоспорим факт е първенството на българската войска при въвеждането на този тип униформи. Друг принос в развитието на униформеното облекло в световен мащаб е въвеждането, макар и за много кратък период, на образци с мека обърната яка, което изпреварва с няколко десетилетия

масовото въвеждане на това практически дизайнерско решение в другите армии. Като още един принос в световната история на униформите могат да се посочат и някои образци формено облекло, и редица елементи от украсата, с право считани от много униформолози за едни от най-красивите. Пример в това отношение е униформата на гвардейците, която, въпреки че е от масово присъстващия в много армии хусарски тип, по своята украса и цветови съчетания е един от най-удачните примери за представително военно облекло. Същото може да се твърди и за редица елементи от украсата на униформите. Бродираната кокарда на летците, авиационният кортик, бродерията на яката и маншетите при шефските части и разнообразните вензели и знаци за пагоните са сред най-добрите образци в световната практика. Всичко това е повод за национална гордост и може само да се съжालява, че в съвременните униформи на Българската армия не се е съхранила и не е продължена националната традиция в дизайна и украсата на военното корпоративно облекло. И в наши дни, независимо от демократичния характер на държавното управление и обществената нагласа за връщане към традициите на Третото българско царство, в украсата, символиката и конструкцията на българските военни униформи не се наблюдава приемственост. Самобитната българска униформена традиция остава предмет единствено на изучаване от страна на историците.

При разглеждането на проблема ясно се забелязва недостатъчната проученост на развитието на корпоративното военно облекло на Българската армия. В малкото на брой публикации по темата често се интерпретират неправилно както редица нюанси, така и самата фактология. За съжаление при някои автори изборът на големи хронологични периоди води до размиване на информацията и пренасищане на публикациите с фактология, без това да е предпоставка за правилно изведени анализи и изводи по разглеждания проблем. В други случаи при представянето на конкретен период или образец се залага на недоказано коректна информация от спомени на исторически личности, а дори и от литературни произведения. Това, разбира се, не е предпоставка за добросъвестното изучаване на развитието на корпоративното облекло. Друга слабост на редица публикации по темата е недостатъчният илюстративен материал, съпътстващ текста. При отсъствието на голям брой образци униформено облекло, които не са се съхранили до наши дни,

добросъвестното възстановяване на тези модели придобива ново важно значение.

В настоящото изследване е направен опит да се коригират тези пропуски и проучването на корпоративното военно облекло да се постави на здрава научна основа. Чрез предлаганата структура на труда и въведената хронологизация е направена заявка за въвеждане на научен инструментариум и ясна терминология с национален характер. Въвеждането на набор от термини е един от заявените приноси на труда. С помощта на термини с български характер се избягва масовата употреба на чуждици, които са непонятни не само за редовите читатели, но и за голяма част от професионалните историци. Направеният критичен анализ на досегашните публикации внася повече яснота и коригира редица неточности. Аргументирано са оборени и някои утвърдени, но погрешни виждания за развитието на корпоративното облекло в България. В конкретни случаи предлаганите тези са коренно противоположни на досегашните. Това е предпоставка за научен дебат и създава условия за още по-успешно изучаване на темата за военните униформи на българската войска.

РЕЗЮМЕ НА ПОЛУЧЕНИТЕ РЕЗУЛТАТИ С ДЕКЛАРАЦИЯ ЗА ОРИГИНАЛНОСТ

СПРАВКА ЗА ПРИНОСИТЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

1. Въвежда се ясна хронология, проследяваща промените и съобразена с историческите периоди в развитието на украсата и конструкцията на корпоративното военно облекло.
2. За първи път е направен опит за изясняване на основни понятия в изучаването на униформеното облекло, както и за прилагане на национална българска терминология с цел избягване на наложените чужди думи, привнесени през годините.
3. Направен е опит за систематизиране и конкретизиране на етапите на развитие, при обособяване на специфична, национална по своя характер униформа, с анализ на украсата и типичните елементи от облеклото на армията през разглеждания период.
4. Чрез използването на сравнителния анализ ясно са разграничени влиянията от чуждестранната униформена традиция и типично българските елементи, определящи характерния национален облик на военното корпоративно облекло.
5. Чрез обстоен анализ на разгледаните в труда образци от униформеното облекло на българската войска са коригирани редица погрешни твърдения, свързани с произхода и въвеждането на определени модели, използвани през разглеждания период.

6. С помощта на предложената в дисертацията методология е направен опит за научно изследване на формирането и развитието на българската военна униформа като обект на една помощна дисциплина на историческата наука, каквато е униформологията.
7. Сред практико-приложните приноси на представения труд може да се посочи изведеният метод за анализ на базовия материал чрез съпоставката на наличния снимков фонд, съхранените до наши дни образци униформи и описанията на облеклото в министерските заповеди от разглеждания период.
8. Въведени са в научно обращение ред неизвестни досега документи от архивите на страната, а също и от различни архивни институции зад граница.
9. Представените в приложението възстановки на основните модели военно облекло и развитието на конструкцията и украсата на униформите могат да бъдат използвани и в други научни разработки, изследващи националната военна история.
10. Изследвани са наличните архивни документи по темата, като същевременно е направен прецизен анализ на генезиса и развитието на корпоративното облекло и свързаното с това възпитателно и естетическо въздействие върху българското общество.
11. Анализира се, посредством съпоставка със съвременните образци във военното облекло на армиите на водещите държави в Европа, нивото на развитие на българските военни униформи като дизайн, естетическо въздействие и елемент от националната идентичност.

СПИСЪК НА ПУБЛИКАЦИИТЕ

Книги

Въчков, А. Български военни униформи. Балканската война 1912-1913 г. София, 1996, 48 с.

Въчков, А. Сръбско-българската война 1885 г. София, 2000, 80 с.

Въчков, А. Балканската война 1912-1913 г. София, 2005, 160 с.

Въчков, А. Български военни униформи 1877-1945 г. София, 2010, 232 с.

Въчков, А. Балканската война – илюстрирана хроника. София, 2012, 208 с.

Книги (в съавторство)

Бориславов, И., Кирилов, Р., Въчков, А. Въздушните на Негово Величество войски 1935-1945 г. София, 2002, 48 с.

Григоров, П., Въчков, А. Българските спецсили. София, 2002, 148 с.

Статии

1. Въчков, А. Униформи на Българското опълчение. - Сбирка, 2, 1991, с. 32.
2. Въчков, А. Българските военни униформи през Втората световна война. - Оръжеен магазин, 4, 1995.

3. Вълков, А. Българските военни униформи през Първата световна война. - Оръжеен магазин, 9-10, 1996.
4. Вълков, А. Униформите на Българското опълчение. - Български воин, 4, 1997.
5. Вълков, А. Униформи на Българската Земска войска. - Български воин, 5, 1997.
6. Вълков, А. Униформите през Балканската война (1912-1913). - Балканската война 1912-1913 г. София, 2002, с. 187-192.
7. Вълков, А. Униформи и отличителни знаци на шефските части в Българската войска (1879-1920 г.). - Годишник. Център за военноисторически изследвания. Военна академия „Г. С. Раковски“. София, 2003, с. 153-176.
8. Вълков, А. Униформи на 8-ми пехотен Приморски на Нейно Височество княгиня Мария-Луиза полк 1894-1920 г. - Български воин, 6, 2004.
9. Вълков, А. Бойни униформи на Българската войска във войните за обединение 1912-1918 г. - Тутраканската епопея и войната на Северния фронт 1916-1918 г. - Сборник изследвания. Тутракан, 2007, с. 158-182.
10. Вълков, А. Униформите на Българския военен флот през периода 1879-1918 г. - Годишник на Военноморския музей. Т. 6. Варна, 2008, с. 74-84.
11. Вълков, А. Униформите на Собствения на Негово Височество конвой (1880-1918 г.). - Военноисторически сборник. № 4. 2008, с. 62-70.
12. Вълков, А. Собственный Его Высочества князя Болгарского конвой (1880-1883 г.). - Старый Цейхгауз, № 1 (29), 2009, с. 33-40.
13. Вълков, А. Униформите на Българския военноморски флот през периода 1920-1950 г. - Годишник на Военноморския музей. Т. 7. Варна, 2009, с. 121-127.

14. Вычков, А. Лейб-гвардии Его Высочества князя Болгарского эскадрон (1883-1918 г.). - Старый Цейхгауз, № 1 (33), 2010, с. 31-41.
15. Вычков, А. „Цветные“ дружины Болгарского войска (1879-1884 г.). - Старый Цейхгауз, № 2 (30-40), 2011, с. 38-51.
16. Вычков, А. Униформа Болгарского военного флота 1879-1902 г. - Старый Цейхгауз, № 6 (44), 2011, с. 12-24.
17. Вычков, А. Униформи и въоръжение на българската конница през Първата световна война (1915-1918 г.). - Сборник с изследвания. Тутракан, 2011, с. 173-190.